

เรือหลวงพระร่วงเป็นเรือหลวงลำแรกในประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งข้าราชการและประชาชนผู้มีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างเรือรบไว้เพื่อป้องกันราชอาณาจักรทางทะเล จึงร่วมกันจัดตั้ง ราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ (The Royal Navy League of Siam) ขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 เพื่อเรียไร้ทุนทรัพย์ซื้อเรือรบถวายเป็นราชพลี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความยินดีและเห็นชอบ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเรือนี้ว่า พระร่วง อันเป็นสิริมงคลตามวิรัชศกอันเป็นที่นับถือของชาวไทยทั่วไป พระองค์ทรงเป็นกำลังสำคัญในการหาทุนเพื่อสร้างเรือลำนี้ เช่น ได้แก้ไขบทละครเรื่อง "มหาตมะ" ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2475 ทรงนำเรื่องการเสียสละทุนทรัพย์สมทบทุนสร้างเรือรบเข้ามาเป็นหัวใจของเรื่อง และได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงเพื่อเก็บเงินสมทบทั้งในพระนครและต่างจังหวัด ทั้งยังมีการแสดงละครพระราชนิพนธ์อีกหลายเรื่องตลอดจนโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกวดภาพเพื่อหารายได้อีกด้วย นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวน 80,000 บาท กับเงินที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการได้พร้อมใจกันออกทุนเรียไร้ถวายเมื่อครั้งจัดงานพระราชพิธีอภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งยังเหลือจากการใช้จ่ายเป็นจำนวนเงิน 116,324 บาท ทั้งยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์อีกเป็นจำนวนเงิน 40,000 บาท เมื่อรวมกับเงินที่เรียไร้ถวายพระราชอาณาจักร ได้จำนวนรวมทั้งสิ้น 3,514,604 บาท 1 สตางค์ ในปี พ.ศ. 2463 ต่อมา นายพลเรือโท พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงพิเศษออกไปจัดซื้อเรือในภาคพื้นยุโรปพร้อมด้วยนายทหารอีก 5 นาย คณะข้าหลวงพิเศษตรวจการซื้อเรือในภาคพื้นยุโรปชุดนี้คัดเลือกได้เรือพิฆาตออร์บิโด มีนามว่า "เรเดียนท์" (RADIANT) ของบริษัทธอร์นicroft (Thornycroft Co.,) ประเทศอังกฤษ ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมแก่ความต้องการของกองทัพเรือและเป็นเรือที่ต่อขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 ระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ครั้นสงครามยุติลงเมื่อ พ.ศ. 2461 อังกฤษจึงยินดียาย คณะข้าหลวงพิเศษได้ตกลงซื้อเรือลำนี้เป็นเงิน 200,000 ปอนด์ ส่วนเงินที่เหลือจากการซื้อเรือนั้นได้พระราชทานให้แก่กองทัพเรือไว้สำหรับใช้สอย เสด็จในกรมฯ ได้เป็นผู้บังคับการเรือลำนี้จากประเทศอังกฤษเข้ามาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2463

นับเป็นเกียรติประวัติครั้งแรกที่คนไทยเดินเรือทะเลได้ไกลถึงเพียงนี้

สมรรถนะของเรือหลวงพระร่วงมีดังนี้ คือ มีระวางขับน้ำ 1,046 ตัน ความยาวตลอดลำ 83.57 เมตร ความกว้างสุด 8.34 เมตร กินน้ำลึก 4 เมตร อารูปีน 102 ม.ม. 3 กระบอก ปืน 76 ม.ม. 1 กระบอก ต่อมาติดปืน 40 ม.ม. 2 กระบอก ปืน 20 ม.ม. 2 กระบอก มีตอร์ปิโด 21 นิ้ว 4 ท่อ มีรางปล่อยระเบิดลึก และมีแท่นยิงปืนระเบิดลึก 2 แท่น เครื่องจักรเป็นแบบไอน้ำแบบ บี.ซี. เกียร์ เทอร์โบ 2 เครื่อง ใบจักรคู่ กำลัง 29,000 แรงม้า ความเร็วสูงสุด 35 นอต ความเร็วมัธยัสต์ 14 นอต รัศมีทำการเมื่อความเร็วมัธยัสต์ 1,896 ไมล์ ทหารประจำเรือ 135 คน

ก่อนที่เรือพระร่วงจะเดินทางเข้ามาถึงประเทศไทยนั้น คณะกรรมการราชนาวิสมาคมได้นำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาถึงกำหนดวันที่เรือพระร่วงจะมาถึงพระนคร ซึ่งกรรมการจะได้มีการรับรองฉลองเรือนั้น และกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเป็นเรือรบหลวง จึงทรงพระราชดำริว่า เรือพระร่วงลำนี้พระองค์ได้มีส่วนยิ่งกว่าผู้อื่นสมควรจะทรงรับหน้าที่ในการรับรองเรือนี้อย่างยิ่งโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีฉลองเป็นการหลวง ในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2463 เวลา 4 นาฬิกา 45 นาที หลังเที่ยง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนรถยนต์พระที่นั่งจากวังปวยทไ้มาประทับพระแท่นชุมสายที่ศาลาพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยด้านตะวันออก ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้วเสด็จสู่เรือพระร่วง ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์และทรงเจิมที่หัวเรือพระร่วง เป็นพระฤกษ์

เจ้าพนักงานลั่นฆ้องไชยและประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ พระสงฆ์ 20 รูป ในพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยสวดไชยมงคลคาถา ทหารบรรเลงดนตรีสรรเสริญพระบารมี

ประชาชนเฝ้าเรือถวายชัย พราหมณ์ได้นำสังข์ต่อไป ไห่ผูกผ้าสีชมพู และได้ชักธงฉานขึ้นที่เสาหัวเรือรบพระร่วง โปรดเกล้าฯ ให้พนักงานทหารเรือใช้จักรเคลื่อนเรือรบพระร่วงไปตามลำน้ำเจ้าพระยา กลับลำที่เหนือท่าเรือยนต์หลวง

แล่นล่องไปถึงบางคอแหลมกลับขึ้นมาเทียบท่าราชวรดิษฐ์ตามเดิม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นจากเรือพระร่วง ประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงประเคนวัตถุปัจจัยเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์ 20 รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา และได้สวดมนต์สำหรับเรือพระร่วงอีกด้วย สมเด็จพระมหาสมณะถวายอดิเรก

พระวรราชเอก กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ถวายพระพรลา เสร็จเวลา 7 นาฬิกา 45 นาที

หลังเที่ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

เวลา 9.00 นาฬิกาหลังเที่ยง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประทับ ณ ศาลาสหทัยสมาคมเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งทอดพระเนตรละครเรื่อง "ขอมดำดิน" ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการกรมมหรสพแสดงถวายเป็นการฉลองเรือพระร่วง

พอได้เวลาอันสมควรเสด็จพระราชดำเนินกลับวังปวยทไ้